

Amerika'da Kalvinciliğe Karşı Arminciliğin Etkisi ve Yayılışı

*The Effect and Spread of Arminianism
Against Calvinism in America*

Harun Ceylan

Arřiv Uzmanı, Diyanet İşleri Başkanlığı

harun.ceylan@diyanet.gov.tr & <https://orcid.org/0000-0002-9802-7476>

Makale Türü Article Type	Arařtırma Makalesi Research Article
Geliř Tarihi Date Received	11.10.2023
Kabul Tarihi Date Accepted	24.11.2023
Yayın Tarihi Date Published	31.12.2023
Atıf Citation	Harun Ceylan. "Amerika'da Kalvinciliğe Karşı Arminciliğin Etkisi ve Yayılışı". <i>Oksident</i> 5/2 (2023): 161-188.
İntihal Plagiarism	Bu makale, iThenticate yazılımları ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. This article was scanned by iThenticate, and no plagiarism was detected.
Doi	https://doi.org/10.51490/oksident.1373988

Öz

Protestan teoloji içerisinde Armincilik, 16. yüzyılda Hollanda'da yaşamış olan Jacob Arminius'un (1559-1609) teolojik görüşlerine dayanan ve Kalvinciliğin kader, lütuf, insan iradesi, İsa'nın kefareti, inananların korunmuşluğu konularındaki teolojik önermelerine karşı çıkan bir anlayıştır. Arminius'tan sonra onun takipçileri olan Remonstrantların etkisiyle İngiltere'de yer bulmaya başlayan Armincilik, yoğun göçlerle birlikte Amerika'ya da taşınmıştır. Özellikle John Wesley ve Metodistler Arminciliğin yayılmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Amerika'da ortaya çıkmış olan birçok Protestan cemaat, Kalvinciliğin ilkelerinden çok Arminciliğin evrensel kefarete ve insanın kurtuluştaki iradesine vurguya dayanan kader inancını tercih etmiştir.

Bu makalede, öncelikle Arminius'un hayatından bahsedilecek, sonra onun Calvin'in Reform teolojisine olan itirazları ele alınacaktır. Daha sonra Arminciliğin Amerika'da yayılışından bahsedilecek, bu noktada John Wesley'in Arminciliği ele alındıktan sonra kader, kefarete, lütuf, irade konularında Kalvincilik yerine Arminciliğe yakın olan Protestan cemaatlerden bahsedilecektir. Böylelikle klasik Arminciliğin argümanlarına tamamen dayanmasa da Amerika'da Arminci olarak nitelenen Protestan teoloji ortaya konmuş olacak ve Amerika'da Kalvincilik ile Armincilik arasında günümüzde de devam eden teolojik tartışmaların kökeni ve seyri ortaya konmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Armincilik, Kalvincilik, Amerika, Protestan cemaatler, Metodizm

Abstract

Within Protestant theology, Arminianism is a theological perception based on the views of Jacob Arminius (1559-1609), who lived in the Netherlands in the 16th century, and it opposes Calvinism's theological propositions on fate, grace, human will, the atonement of Jesus, and the perseverance of believers. Arminianism, which started to find a place in England with the influence of Remonstrants, later moved to America with intense migrations. In America, John Wesley and Methodists especially played an essential role in the spread of Arminianism. Many Protestant denominations in America prefer the belief in destiny based on the emphasis of Arminianism on universal atonement and the will of man in salvation rather than the principles of Calvinism.

This article begins by presenting an overview of Arminius' biography, followed by an examination of his challenges to Calvin's Reformed theology. After mentioning the dissemination of Arminianism in America, it discusses John Wesley's Arminianism. Then, the Protestant communities closer to the Arminian approach rather than Calvinism are addressed. This study explains Arminian Protestant theology in America although this theology is not entirely based on the arguments of classical Arminianism. Thus, it reveals the origin and course of the theological debates between Calvinism and Arminianism that have continued until today in America.

Key Words: History of Religions, Christianity, Arminianism, Calvinism, America, Protestant denominations, Methodism

Özet

Jacob Arminius (1559-1609) Hollanda'da Kalvencilığın etkisini iyice arttığı bir dönemde baskın olarak Kalvinci bir ilahiyat eğitimi almış, sonrasında pastör olarak görev yapmış ve daha sonra Leiden Üniversitesi'nde ilahiyat profesörü olarak çalışmış bir isimdir. Arminius, pastör olduktan sonra Pavlus'un Romalılara Mektubu'yla ilgili verdiği vaazlarda Kalvinci yoruma aykırı açıklamalar yaptığı ve Kalvincilerin büyük önem verdikleri Belçika İtikatnamesi'ne uymayan yorumlarda bulunduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Kalvinciler, aslında Arminius'tan Calvin'in öğrencisi Theodore Beza tarafından savunulan ve kader konusunda aşırı Kalvinci yorum olan Supralapsarian (Âdem'in düşüşünden önce Tanrı'nın kurtaracaklarını ve lanetleyeceklerini seçmesi) yorumu savunmasını istemişlerse de Arminius araştırmaları neticesinde hem Infralapsarian (Tanrı'nın seçimini Düşüş'ten sonra yapması) hem de Supralapsarian Kalvinci kader yorumunu reddetmiştir. Arminius, Leiden Üniversitesi'ne girdikten sonra burada aşırı Kalvinci Francis Gomarus'la da anlaşmazlık yaşamıştır. Artan bu gerilim üzerine Yüksek Mahkeme'ye çağrılan Arminius, düşüncelerini "Fikirlerin Beyanı" başlığı altında sunmuş ve Kalvencilige itiraz ettiği noktaları açıklamıştır. Mahkeme, tekrar konferanslar düzenlemeye karar vermiş, fakat Arminius bu sıralarda rahatsızlandığı için konferanslar sonuca ulaşmamıştır. Arminius, konferanslar devam ederken 1609'da vefat etmiştir.

Arminius, Kalvencilığın mutlak hâkim Tanrı anlayışından neşet eden bir determinizme dayanan ve insan iradesinin tamamıyla Tanrı'nın yönlendirmesiyle hareket ettiği şeklinde bir iddia taşıyan mutlak kader anlayışına karşı çıkmıştır. O, Tanrı'nın insanla yapmış olduğu ahdi ve sevgi dolu tabiatını öne sürerek in-

Summary

Jacob Arminius (1559-1609) was a theologian who took a predominantly Calvinist theology education at a time when the influence of Calvinism was increasing in the Netherlands, then served as a pastor and later worked as a professor of theology at Leiden University. After becoming a pastor, Arminius was criticized for making statements contrary to the Calvinist interpretation in his sermons about Paul's Letter to the Romans and for making comments that did not comply with the Belgian Creed, to which Calvinists attach great importance. Although Calvinists originally asked Arminius to defend the Supralapsarian interpretation of predestination, which was the High or Hyper Calvinist interpretation advocated by Calvin's student Theodore Beza, Arminius, as a result of his research, both rejected the Supralapsarian interpretation (God's choice of those he would save and those he would damn before the fall of Adam) and the Infralapsarian (God's choice after the fall) interpretation. After Arminius entered Leiden University, he had a disagreement with the High Calvinist Francis Gomarus. Arminius, who was summoned to the Supreme Court upon this increasing tension, presented his thoughts under the title "Declaration of Sentiments" and explained the points on which he objected to Calvinism. The court decided to hold conferences again, but the conferences did not yield results because Arminius was ill at the time. Arminius died in 1609 while the conferences were continuing.

Arminius opposes Calvinism's concept of absolute fate, which is based on determinism derived from the concept of an absolute sovereign God and claiming that human will acts entirely under God's direction. He does not find it correct to think that God would elect to salvation or curse man without foreseeing his faith, citing the covenant he made

sanı ezelden imanını öngörmeden kurtuluşa seçmesi veya lanetlemesi fikrini doğru bulmamıştır. Ona göre Tanrı, mutlak gücünü günaha ve insanın iradesinden doğacak kötülüğe izin vererek sınırlandırmıştır.

Arminius, Tanrı'nın kurtulacakları seçmesinin insanda önbilgisiyle görmüş olduğu imana dayandığını iddia etmiştir. Kalvincilik ise Tanrı'nın seçimini insanın Mesih'e imanından bağımsız olarak önbilgisine dayanmadan yaptığını iddia etmiştir. Arminius, Kalvinciliğin Mesih'in sadece seçilmişler için öldüğü şeklindeki sınırlı kefaret anlayışına da karşı çıkmıştır. Ona göre Tanrı herkesin kurtuluşunu diler ama insanın iradesinin seçimleri onun Mesih'in kefareatine layık olup olmadığını belirler.

Arminius lütuf konusunda da Kalvinciliğe muhalif olmuştur. Kalvincilik Tanrı'nın lütfunun seçilmiş insan için reddedilemez olduğunu ve bu lütfun Kutsal Ruh aracılığıyla insana verildikten sonra o insanın sonuna kadar imanında dayanacağını iddia etmiştir. Arminius ise Kutsal Ruh'la verilen lütfu insanın reddetme ihtimali olduğunu belirtmiştir. Arminius, bu konuda kendisine yöneltilen Pelagiusçuluk suçlamasını reddetmiştir. O, Pelagius'un aksine lütfun insan tabiatının bir sonucu olarak verildiğini düşünmemiş ve insanın ancak Tanrı'nın lütfuyla iman sahibi olabileceğini savunmuştur. Arminius, Reform teolojisinde Melancthon'un insanın da kurtuluşa payı olabileceğine yönelik sinerjist anlayışına paralel olarak insanın verilen lütfu reddetme kapasitesine sahip olduğunu iddia etmiş ve Kalvinciliğin monerjist anlayışına karşı çıkmıştır.

Arminius'un fikirleri ondan sonra takipçileri Remonstrantlar tarafından savunulmuştur. 1618 Dort Sinodu'nda Remonstrantların 5 maddelik itirazları Kalvinciler tarafından reddedilmiş olsa da daha sonraki süreçte Armincilik İngiltere ve Amerika'da yayılmıştır. 17.

with man and his loving nature. According to him, God limits his absolute power by allowing sin and the evil that arises from human will.

Arminius claims that God's choice of those to be saved was based on the faith in people He had seen with foreknowledge. Calvinism, on the other hand, claims that God made his choice without relying on man's foreknowledge, independent of his faith in Christ. Arminius also opposes Calvinism's limited atonement, according to which Christ died only for the elect. According to him, God wishes for the salvation of everyone, but the choices of man's will determine whether he is worthy of Christ's atonement.

Arminius also opposes Calvinism on the issue of grace. Calvinism claims that God's grace is irresistible for the chosen person and that once this grace is given to man through the Holy Spirit, that person will endure in his faith until the end. Arminius, on the other hand, states that for man, there is a possibility of rejecting the grace given by the Holy Spirit. Arminius rejects the accusation of Pelagianism leveled against him on this issue. Unlike Pelagius, he does not think that grace is given as a result of human nature and argues that man can only have faith through the grace of God. In Reformed theology, Arminius claims that humans have the capacity to reject the grace given, in parallel with Melancthon's synergistic understanding that humans can also have a share in salvation and opposes the monergist understanding of Calvinism.

Arminius' ideas were later defended by his followers, the Remonstrants. Although the 5-article objections of the Remonstrants were rejected by the Calvinists at the Synod of Dort in 1618, Arminism later spread in England and America. It was observed that Arminian thought entered into competition with

yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Amerika'ya gerçekleşen göçlerde Arminci düşüncenin Kalvinci düşünceyle rekabet içerisine girdiği görülmüştür. Amerika'da John Wesley, Arminius'un Kalvencilğe itirazlarının temelinde yatan teolojik argümanlardan yola çıkmamış olsa da koşullu seçim, evrensel kefarete, lütfun reddedilebilirliği, dinden dönmenin mümkünlüğü gibi konularda Arminius'la fikir birliği içerisinde olmuştur. Arminciliğin hem klasik şekliyle hem de Remonstrantların geliştirip yaygınlaştırdıkları şekliyle Amerika'da Kalvencilğin yerine ikame edilmesi sürecinde en fazla katkısı Metodistler yapmıştır. Amerika'da Protestan menşeli birçok cemaat, Kalvinci mutlak kader anlayışı yerine insan iradesinin kurtuluştaki payına, lütfun reddedilebilir oluşuna ve evrensel kefarete dayanan Arminci anlayışı kabul etmiştir. 19. yüzyılda Amerika'da kurulmuş olan birçok dinî cemaat, insanın iradesi ve kefarete konusunda Armincilikten yana olmuştur. Bu dinî gruplar arasında Stone-Campbell Hıristiyanları, Adventistler, Yehova Şahitleri, Hıristiyan Bilimciler, Mormonlar, Restorasyonistler, Mesih'in Kiliseleri, Mesih'in Havarileri, Holiness Hareketi gibi oluşumlar sayılabilir. Holiness Kilisesi'nden neşet eden Apostolic Faith Church (Havari İnancı Kilisesi), Nazarene Kilisesi, Evanjelik Metodist Kilise ve Pentekostal Kiliseler yine Arminci öğretiyeye dayanan oluşumlardır. Bu oluşumların yanı sıra Üniteryenlerin ve Universalistlerin de Armincilikle ortak noktaları mevcuttur. Fakat Üniteryenlerin teslis ve asli günah gibi konulardaki düşünceleri Armincilikle uyumsuz. Aynı şekilde Universalistlerin Tanrı'nın en sonunda bütün insanları kurtaracağına dair düşünceleri, Arminius'un düşünceleri ile bağdaştırılamaz. Bu iki akımın Armincilikle ortak noktaları evrensel kefarete ve insanın iradesinin özgürlüğüne olan vurgularında yatmaktadır.

Armincilik-Kalvencilik tartışmalarının günümüzde daha rasyonel bir zemine

Calvinist thought after the intense migrations to America, especially from the second half of the 17th century. In America, although John Wesley did not lean on the theological arguments of Arminius' objections to Calvinism, he agreed with Arminius on issues such as conditional election, universal atonement, the rejectability of grace, and the possibility of apostasy. In America, Methodists made the most significant contribution to replacing Arminianism with Calvinism both in its classical form and in the form developed and popularized by the Remonstrants. Many Protestant communities in America have accepted the Arminian understanding, based on the share of the human will in salvation, the refutability of grace, and universal atonement, instead of the Calvinist understanding of absolute fate. Many religious communities established in America in the 19th century favored Arminianism regarding human will and atonement. These religious groups include Stone-Campbell Christians, Adventists, Jehovah's Witnesses, Christian Scientists, Mormons, Restorationists, Churches of Christ, Apostles of Christ, and the Holiness Movement. The Apostolic Faith Church (originated from the Holiness Church), the Nazarene Church, the Evangelical Methodist Church, and the Pentecostal Churches are also formations based on Arminian doctrine. In addition to these formations, Unitarians and Universalists also have common points with Arminianism. However, Unitarians' thoughts on issues such as the Trinity and original sin are incompatible with Arminianism. Likewise, the Universalists' thoughts that God will eventually save all people cannot be reconciled with Arminius's thoughts. What these two movements have in common with Arminianism lies in their emphasis on universal atonement and the freedom of the human will. Placing the Arminianism-Calvinism debates on a more rational basis today has

oturtulması, mezhepsel sorgulamaların iki taraf için de büyük bir ivme kazanmasına sebep olmuştur. Örneğin birçok Baptist Kalvinci itikadi kökenini sorgularken Armincilikle karşı karşıya gelmekte ve teolojik görüşüne uyduğu takdirde Arminciliğin bir veya birden fazla itiraz noktasını mantıklı bulup kabul edebilmektedir. Bu türden sorgulamalar birçok teologun Arminciliğin bazı iddialarını benimsemesiyle veya liberal teolojiye kaymasıyla sonuçlanmaktadır. Kalvinciliğin özellikle sınırlı kefalet anlayışı ve lütfun reddedilemezliği anlayışı, başta Wesleycilerin, sonrasında Amerika'da kurulmuş birçok Protestan cemaatin benimsemekte zorlandığı ve reddettiği hususlar olmuştur. Kalvencilik zaman zaman yeniden canlanma yaşamışsa da bugün Protestan cemaatlerin çoğunun mutlak kader anlayışından ziyade insan iradesinin de kurtuluştaki işlevi olduğunu kabul eden koşullu kader anlayışını benimsediği görülmektedir.

caused sectarian inquiries to gain significant momentum for both sides. For example, many Baptist Calvinists come face to face with Arminianism while questioning their religious origins, and may accept one or more of Arminianism's objections as reasonable if it fits their theological view. Such inquiries result in many theologians adopting some of the claims of Arminianism or shifting towards liberal theology. A significant number of American Protestant congregations, particularly those belonging to the Wesleyan tradition, have had difficulties with and ultimately rejected Calvinism's interpretation of limited atonement and the infallibility of grace. Although Calvinism has experienced a revival from time to time, it seems that most Protestant communities today have adopted the concept of conditional fate, which accepts that the human will also has a function in salvation rather than the understanding of absolute fate.

Giriş

Jacob Arminius (Jacob Hermenzsoon), 1559'da Hollanda'nın Oudewater kasabasında dünyaya gelmiştir.¹ Küçük yaşta babasını kaybeden Arminius, ilk eğitimini onu himaye eden din adamı Theodore Emilius sayesinde alır. 1575'te İspanyolların Oudewater'ı işgalinde annesini ve kardeşlerini kaybeder. Arminius, Emilius'un ölümünden sonra dilci ve matematikçi olan Rudolph Snellius'un yardımlarıyla Marburg Üniversitesi'ne girer.² Arminius, 1576 yılında kaydolduğu Leiden Üniversitesi'nden 1581 yılında mezun olduktan sonra Cenevre'de eğitim alır ve buradan 1586 yılında mezun olur. 1588'de Amsterdam Eski Kilisesi'nde pastörlük görevine başlayan Arminius, burada etkili vaazlar vermeye başlar.³ Arminius, bu dönemde Romalılar 7'yi ve 9'u Kalvinci itikatname olan Belçika İtikatnamesi'ne ve Heidelberg İlmihali'ne uygun şekilde yorumlamadığı için Pelagiusçulukla ve Socinianlıkla suçlanır.⁴ Kendisini kilise meclisi önünde savunan ve suçlamaları bertaraf eden Arminius, 1603 yılında Leiden Üniversitesi'ne ilahiyat doktoru olarak girer. Burada Francis Gomarus ile Kalvinci kader anlayışı konusunda anlaşmazlığa düşer. Leiden'da iken kendisine yönelik muhalefet artmaya başlar ve 1608'de sapkınlığını iddia eden 31 maddelik bir yazı ortada dolaşmaya başlar. Arminius bu durum karşısında Hollanda Meclisi'nden bir sinod toplanmasını talep eder. Bu talep karşılanmasa da 1608'de Arminius ile Gomarus, Yüksek Mahkeme önünde fikirlerini savunmaları için çağırılırlar. Arminius, 30 Ekim 1608'de tartışmaya konu olan fikirlerini "Fikirlerin Beyanı" başlığıyla meclise sunar.⁵ Meclis, ayrıca bir konferans düzenlenmesini uygun görür. Bu konferanslar, 13-14 Ağustos 1609 tarihlerinde Gomarus'un ve Arminius'un yanlarında dört pastör olmak üzere gerçekleşmişse de Arminius 18 Ağustos'taki oturuma hastalığının ağırlaşması sebebiyle katılamaz. Bu konferanslar neticelenmeden Arminius 19 Ekim 1609 tarihinde vefat eder.

¹ Carl Bangs, *Arminius: A Study in the Dutch Reformation*, 2.bs. (Michigan: Francis Asbury Press, 1985), 26.

² "Arminius, Jacobus", *Ana Britannica* (İstanbul, 1987), 2: 316.

³ Rustin E. Brian, *Jacob Arminius: The Man from Oudewater* (Oregon: Cascade Books, 2015), 20.

⁴ Caspar Brandt, *The Life of James Arminius*, çev. John Guthrie (Londra & Glasgow: Ward, 1854), 64.

⁵ W. R. Bagnall, "Life of Arminius", *The Works of James Arminius, Vol.3* (Auburn: Derby and Miller, 1853), 15.

1) Arminius'un Kalvencilığe Eleştirileri

Reform teolojisinde kaderle ilgili Calvin'in çizmiş olduğu üç temel çerçeve vardır. Kader, mutlak, özeldir ve çift yönlüdür. Mutlak kader anlayışı, sınırlı olasılıklara bağlılığı reddeder ve her şeyin Tanrı'nın değişmez dileğine ve iradesine bağlı olduğunu kabul eder. Bunun yanı sıra özel kader anlayışı, Mesih'in istisnasız herkes için değil, sadece seçilmişler için ölmüş olduğunu ifade eder. Çift yönlü kader anlayışı ise Tanrı'nın ezeli hükmüyle sadece kurtulacakları değil, aynı zamanda lanetlenecekleri de bizzat seçmiş olduğu anlayışını karşılar.⁶ Calvin'e göre Tanrı'nın yaratışta gizli bir amacı vardır. Bizim zihinlerimiz bu amacı kavrayamaz ve "Tanrı'nın amacı, iradesi ve düşüncesi asla değişmez."⁷ Bu anlayışta Tanrı, ezelden vermiş olduğu hükümleri varlık âleminde uygulamaya koymaktadır.

Calvin'in teolojik çıkarımları, özellikle Calvin'in öğrencisi Theodore Beza'nın yetiştirdiği teologların gayretleriyle Kalvencilığın temel inanç prensipleri hâline gelmiştir. Kalvinci bir eğitimden geçmiş olan Arminius, çift yönlü kader anlayışına itiraz etmemiş, fakat mutlak ve özel kader anlayışına karşı çıkmıştır. Arminius, öncelikle Beza'nın *Supralapsarian*⁸ kader yorumlamasına karşı çıkmış daha sonra *Infralapsarian*⁹ yorumun da aynı sonuca çıktığını ifade ederek iki anlayışı da reddetmiştir. Calvin'in *supralapsarian* mı yoksa *infralapsarian* bir düşüncede mi olduğu konusu bugün bile Kalvinciler arasında tartışılan bir meseledir. Arminius, Beza'dan sonra Francis Gomarus ve William Perkins gibi aşırı Kalvincilerin (hiper-Kalvinist) savunmuş olduğu *Supralapsarian* Kalvencilığe karşı çıkmıştır. Arminius, bu anlayışın Tanrı'yı kötülüğün yaratıcısı hâline getirdiğini ve Tanrı'nın sıfatlarına aykırı olduğunu iddia etmiştir. Ona göre bu anlayış, Tanrı'nın adalete ve insanlığa karşı duymuş olduğu sevgiye aykırıdır.¹⁰

⁶ Timothy George, *Reformcuların Teolojileri*, çev. İbrahim Elbeyli (İstanbul: Haberci Basın Yayın, 2019), 367-368.

⁷ John Calvin, *Kutsal Kitap Hristiyanlığı*, çev. Nur Nirven (İstanbul: Gerçeğe Doğru Kitapları, 2017), 53.

⁸ Supralapsarianizm veya antelapsarianizm, Âdem'in düşüşünün (lapsus) öncesinde insanların inançlarından ve amellerinden bağımsız olarak Tanrı'nın ezelden bazılarını kurtuluş için bazılarını da lanetlemek üzere seçmeyi irade etmesini ifade etmektedir. Bkz. Van A. Harvey, *A Handbook of Theological Terms: Their Meaning and Background Exposed in over 300 Articles* (New York: Touchstone, 1992), 187.

⁹ Infralapsarianizm, sublapsarianizm veya postlapsarianizm, Tanrı'nın insanlar hakkındaki hükmünü düşüşten sonra verdiğini iddia eden görüştür. Düşüşten sonra Tanrı, bazı insanları kurtarma ve diğerlerini de kurtuluştan geri bırakma hükmünü vermiştir. Bkz. Harvey, *A Handbook of Theological Terms*, 187.

¹⁰ Keith D. Stanglin, *Arminius on the Assurance of Salvation: The Context, Roots, and Shape of the Leiden Debate, 1603-1609* (Leiden & Boston: Brill, 2007), 219.

“Tanrı'nın her şeyi kendisi için ayarladığını, insanın düşeceğini bilerek bu işi organize ettiğini ve bu hükmü sonuna kadar götürdüğünü söylemek Tanrı'yı günahın yaratıcısı konumuna düşürecektir. Bu, Tanrı'nın adalet anlayışıyla uyumsuz.”¹¹

Arminius, Kalvincilikteki gibi Tanrı'nın özgür iradesine inanmakla birlikte Tanrı'nın insan ile ilişkisinden dolayı adaleti ve merhameti gereği kudretini kısıtladığını ve insanın günah işlemesini irade etmek yerine buna izin verdiğini düşünmektedir. Tanrı günaha izin vermiştir, çünkü insanın özgür ve gönüllü itaatini test etmek için onu özgür seçime sahip olarak yaratmıştır.¹²

Arminius, Reform teolojisini kaderin merkezine Mesih'i koymadığı için de eleştirmiştir. Calvin'in öğretisinin İsa'yı dışladığını düşünen Arminius'a göre Calvin'in öğretisi, Mesih'in kurtarıcı fonksiyonundan önce insanların zaten kurtarılmasının takdir edildiğini ima ettiği için yanlıştır.¹³ Tanrı'nın kader planının asıl hedefi ve temeli İsa'dır. Tanrı, kader hükmünde kendisine ve Mesih'e iman kurtuluş için şart koşmuştur.¹⁴ Yani kader, Mesih'e inananları seçmeye dayalı Tanrı'nın egemen hükmüdür ve inananların inancının Tanrı katında önbilgisini de içermektedir.¹⁵

Arminius'un zikredilen görüşlerine karşın Calvin, Tanrı'nın, kendi önbilgisine dayanarak insanları seçmiş olduğu düşüncesine karşı olmuştur. Calvin, koşulsuz seçimi savunmuş, yani seçilmişliğin Tanrı'nın, insandaki iman ve amelleri bilmesine bağlı olmadığını iddia etmiştir:

“Bazıları için sonsuz yaşam bazıları içinse mahkûmiyet önceden takdir edilmiş, bu durumda bütün insanların yaşamı ya da ölümü önceden belirlenmiştir.”¹⁶

Calvin'e göre kutsallığa ve inanca sebep olan şey Tanrı'nın seçimidir. İnanç, seçimin uygulamaya geçilmesi sırasında sonradan insana bahşedilir. İsa Mesih çarmıhta seçilmişler için, onların günahlarını üzerine alarak

¹¹ James Arminius, *The Works of James Arminius, Vol.3*, çev. W.R. Bagnall (Auburn: Derby and Miller, 1853), 298.

¹² William den Boer, *God's Twofold Love: The Theology of Jacob Arminius (1559-1609)*, çev. Albert Gootjes (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2010), 91.

¹³ F. Stuart Clarke, “Arminius's Understanding of Calvin”, *Evangelical Quarterly* 54 (1982): 33.

¹⁴ Arminius, *The Works of James Arminius, Vol.2*, çev. James Nichols (Auburn: Derby and Miller, 1853), 99-102.

¹⁵ Roger E. Olson, *Arminian Theology: Myths and Realities* (Illinois: Intervarsity Press, 2009), 179.

¹⁶ Calvin, *Kutsal Kitap Hristiyanlığı*, 132.

ölmüş ve böylece Tanrı katında aklanmalarını tamamlamıştır.¹⁷ Arminius ise Reform teolojisinin savunduğu, kişilerin doğrudan seçilmesi ve bu seçilenlerin çağrılarak kurtuluşa erdirilmesi şeklindeki düşünceye karşı çıkmıştır. Arminius, Şamlı Yuhanna'ya kadar giden ayırmadan yana olarak Tanrı'nın öncül iradesiyle tüm insanların kurtulmasını dilediğine, ardıl iradesiyle ise sadece imanlıları ödüllendireceğine dair teolojik önermeye inanmıştır.¹⁸ Buna göre Tanrı ilk önce genel günahkârlar sınıfına İsa Mesih'in kurtarıcılığının atanmasını takdir etmiş, daha sonra imanlarına dayanarak seçilmişliklerini onaylamıştır. Bu genel sınıfın belirlenmesi koşulsuzdur; fakat kişilerin birey olarak belirlenmesi koşulludur ve Tanrı'nın insan seçimlerini önceden bilmesine bağlıdır.¹⁹ Tanrı'nın seçimi Calvin'in iddia ettiği gibi koşulsuz yani önbilgiye dayanmadan iman verilmesi olarak algılanmamalıdır. İnananların seçilmiş olduklarına savunan Arminius'a göre, kişideki inanç Tanrı'nın seçiminden önce²⁰ onun önbilgisi ve zamansızlığı ile bildiği bir olgu olarak ortaya çıkar. İnsanın iradesi zorunlulukla seçim yapmaz. İnanç, bir seçimin sonucu değildir fakat seçilmişlerin içinde gerekli olan bir unsurdur.²¹ Zamanın üstünde olan Tanrı, kişinin Mesih'e inancını önbilgisiyle görür ve Mesih'te kişiyi seçer. Ayrıca Tanrı, inanacağını önbilgisiyle bildiği seçilmişlere Müjde'yi anlamak için yeteri kadar lütuf sunar.

Kalvencilığe göre insanın iradesi Tanrı'nın yoluna girmek için yeterli kapasiteye sahip değildir. Bu irade asli günahla tamamen bozulmuştur. Tanrı seçmiş olduğu insanların iradelerini Kutsal Ruh yoluyla kendi yoluna çevirir. Böylelikle "Calvin, dinî kurtuluşa ulaşma sürecinde Tanrı'nın takdiri karşısında insanî irade ve erdemin etkisini kesinlikle reddetmiştir."²²

¹⁷ Osman Murat Deniz, "John Calvin'in Teolojisi ve Özgünlüğü", *Akademik Bakış Dergisi* 33 (2012): 8.

¹⁸ Keith D. Stanglin & Thomas H. McCall, *Jacob Arminius: Theologian of Grace* (New York: Oxford University Press, 2012), 71.

¹⁹ Robert A. Peterson & Michael D. Williams, *Why I am not an Arminian* (Illinois: Intervarsity Press, 2004), 105.

²⁰ Jerry Sutton, "Another Look at James Arminius and the Dutch Reformation", *Midwestern Journal of Theology* 10/2 (2011): 128.

²¹ G. J. Hoenderdaal, "The Life and Struggle of Arminius in the Dutch Republic", *Man's Faith and Freedom: The Theological Influence of Jacobus Arminius*, ed. Gerald McCulloh (Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2006), 19.

²² Hakan Olgun, "John Calvin", *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni: Antikçağ Yunan & Ortaçağ Düşüncesi*, ed. Bayram Ali Çetinkaya & Celal Türer & Hakan Olgun (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 2: 797.

Arminius, insanın özgür iradesinin asli günahtan sonra tahrip olduğunu ve lütuf olmadan yararsız ve çalışamaz olduğunu kabul eder.²³ Özgürlüğün gerçekleşmesi, Kutsal Ruh'un işlem yapmasına bağlıdır. Kutsal Ruh vasıtasıyla Oğul Mesih tarafından müdahale edilmediği müddetçe insan özgürlük kazanamaz.²⁴ Özgür iradenin kurtuluşa payı vardır, fakat nihâi olarak kurtuluşu sağlayan Tanrı'dır. Özgür irade sunulan kurtuluş imkânını kabul etme kapasitesine sahiptir.²⁵ Yeniden doğuşla (regeneration) insan günahtan kurtulur, iyiyi düşünüp irade eder. Başka bir deyişle, asli günahla yara almış olmasına ve lütuf olmadan kurtuluşunu sağlayamamasına rağmen, özgür irade, sunulan kurtuluş imkânını kabul veya reddeden unsurdur.

Kalvincilikte Tanrı'nın herkesin kurtuluşunu dilediği anlayışı, yani genel kefarete düşüncesi kabul görmemiştir. Kalvinciliğe göre, "Mesih sadece seçilmişler için kendini kefarete olarak sunmuştur. Bu sebeple Mesih'in kefareti bütün insanlarda değil, sadece Tanrı'nın ebedî yaşam için seçtiklerinde etkisini göstermiştir."²⁶ Kefaretin yalnızca seçilmişlere has olduğunu ve bu kişilerin kurtuluşlarının da kaçınılmaz olduğunu iddia eden Kalvinciliğe karşı,²⁷ Arminius ise Tanrı'nın vaadinin sadece seçilmişleri değil, günahkârları da ilgilendirdiğini düşünmüştür. Ona göre Mesih dünyadaki tüm yaşayanlar için ölmüştür.²⁸ Armincilikte de kurtuluş yine seçilmişler ile ilgilidir, fakat bu seçilmişlik kefarete verilen cevapla anlamını bulur. Arminius'a göre Mesih'in kefareti asli günah cezasını ortadan kaldırmıştır. İnsanlar bu sayede asli günahın sebep olduğu mahrumiyeti tersine çevirme imkânıyla doğarlar. Kefaret, doğan her insana Mesih'le verilen öncü lütfun ulaşmasını sağlamıştır. Arminius, asli günahın gücünü inkâr etmemekle birlikte kefaretin ve Mesih'le gelen öncü lütfun etkinliğine vurgu yapar. Mesih'in kendisini feda etmesi, kurtuluşu herkes için mümkün hâle getirmiştir, fakat bu şartlıdır.²⁹ Evrensel kefareti etkin hâle getiren kefaretle gelen öncü lütfu kişinin vermiş olduğu karşılıktır. Kefaret herkes için olmakla birlikte bu öncü lütfu olumlu cevap vermeyenler kefareti etkinleştiremezler ve lanetlenmişlikleri içinde

²³ Arminius, *The Works of James Arminius, Vol. 1*, çev. James Nichols (Auburn: Derby and Miller, 1853), 526.

²⁴ Arminius, *Works 1*, 528.

²⁵ Arminius, *Works 1*, 531.

²⁶ Olgun, "John Calvin", 798.

²⁷ Howard A. Slaatte, *The Arminian Arm of Theology: The Theologies of John Fletcher, First Methodist Theologian, and His Precursor, James Arminius* (Washington, D.C.: University Press of America, 1977), 30.

²⁸ Arminius, *Works 3*, 327,346.

²⁹ Olson, *Arminian Theology*, 33-35.

kalırlar.³⁰ Bu yüzden Mesih'in kefareti herkes için yeterli lütuf sağlamıştır, fakat bu kefarete şartlı olarak seçilmişlerde etkin hâle gelir.

Kalvincilikte lütuf, Tanrı'nın hiçbir şarta bağlı kalmadan, tamamen kendi serbest iradesine göre ve özgür bir şekilde bahsettiği bir şeydir.³¹ Hiçbir insan yeniden doğuş için kendisinden yeterli lütuf sahibi olamaz. İlahî yenilenme insan faktörüne bağlı değildir; aksine, insanın reddedemeyeceği şekilde Tanrı tarafından gerçekleştirilir: "İnsan çok önceden ya karşı konulmaz rahmete doğru çekilerek kurtuluşa ya da bu rahmetten mahrum bırakılarak mahkûmiyete yazılmıştır."³² Kalvincilik monerjist bir anlayışla yeniden doğuşu Kutsal Ruh'un, kişinin yardımı ya da iş birliği olmadan o insan üzerinde gerçekleştirdiği bir fiil olarak tanımlar. Bu yeniden doğuş lütufu, Augustine'in de kullandığı şekliyle "etkin (operative) lütuf" olarak adlandırılabilir.³³ Bu lütuf, Kutsal Ruh'un insan üzerindeki karşı konulamaz etkisini harekete geçirir. Buna karşın, Arminius'a göre kurtuluş için yeterli lütuf, sadece inananlara ve dine dönenlere değil, inanmayanlara da lütfedilmektedir.³⁴ Arminius öncül (prevenient) ve ardıl (subsequent) olmaya üzere iki lütuf çeşidinden bahsetmektedir. İlk lütuf insanda inancı uyandırma, ikincisi ise bu inancı koruma ile alakalıdır. Öncül lütuf herkese verilebilir fakat bu lütfun insan doğasına ait bir yönü bulunmamaktadır.³⁵ Öncül lütuf, insanın Tanrı'ya olumlu veya olumsuz cevabından önce gelir. Arminius, Mesih'i kabul etme ya da etmeme konusunda bu lütfun bütün insanlara verildiğini düşünmektedir.³⁶ Lütuf olmadan insan kurtuluşa erişemez. Lütuf, inancın ve itaatin oluşması için gereklidir. Lütfun etkisi, ondan faydalanmak isteyenler için yeterli ve insanın kurtuluşa erme durumunun korunmasına yetecek kadar etkilidir. İnsanın bu etkiyi kabul etmesi ve inancının artırılmasına izin vermesi gerekir.³⁷ Burada insanın iradesi devreye girmektedir. Arminius, yeniden doğmamış bütün insanların irade

³⁰ Paul Merritt Bassett, "Arminianism", *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand (New York & Londra: Routledge, 2004), 1: 96.

³¹ Robert E. Picirilli, *Free Will Revisited: A Respectful Response to Luther, Calvin, and Edwards* (Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2017), 92.

³² Olgun, "John Calvin", 798.

³³ R. C. Sproul, *Bilinmeyen Lütuf (Grace Unknown), Reform Teolojisinin Kalbi*, çev. Hande Taylan (İstanbul: Kaya Basım, 1999), 183.

³⁴ Blake T. Ostler, "The Concept of Grace in Christian Thought", *Dialogue: A Journal of Mormon Thought* 23/4 (1990): 36.

³⁵ Bassett, "Arminianism", 96.

³⁶ Peter J. Thuesen, *Predestination: The American Career of a Contentious Doctrine* (New York: Oxford University Press, 2009), 225.

³⁷ Frederick Calder, *Memoirs of Simon Episcopius: The Celebrated Pupil of Arminius* (Londra: Hayward and Moore, 1838), 51.

özgürlüğüne ve Kutsal Ruh'u reddetme kapasitesine sahip olduklarını düşünmüştür.

Calvin, seçilmişlik düşüncesinin sonucu olarak reddedilemez şekilde lütfu ulaşan insanların bu lütuftan ayrı düşmeyeceklerini savunmuştur: "Bir kimse Tanrı onu seçtikten sonra Hıristiyan yaşamında kalıcı olacaktır. Bu kalıcılık Tanrı'nın armağanıdır ve insanın liyakatinin ödülü değildir."³⁸ Ona göre inananlar, lütuftan ayrı düştükleri zamanlar olsa bile tamamen ondan ayrı kalmazlar.³⁹ Calvin, kurtuluştaki seçimin koşulsuz olması gibi kurtuluştaki kalıcılığın koşulsuz olduğunu, Tanrı'nın faal olarak kendisine çağırılmış olduklarını reddedilmez lütfu içerisinde sonuna kadar koruyacağını iddia etmektedir.⁴⁰ Bu süreçte tökezlemeler olsa bile Kutsal Ruh kişiyi tekrar tekrar canlandırır. Düşüşler kalıcı değil, geçicidir. Kalvencilikte kişinin sadece o anki kurtuluş konumu hakkında değil, aynı zamanda o konumda devam edeceği konusunda da güvenceye sahip olabileceği şeklinde bir anlayış vardır.⁴¹ Tanrı, kişiyi kendi kuvvetine terk etmez. Kişi ancak lütfu korunduğundan dolayı, imanı kalıcıdır. Buna mukâbil, Arminius, Calvin'in inananların korunmuşluğu konusundaki düşüncesini açık olarak reddetme yoluna gitmemişse de Hollanda Meclisi önünde yaptığı konuşmasında Kilise Babalarına atıfla inananların inançtan uzaklaşıp lütuftan ayrı düşmelerinin ve yok olmalarının mümkün olduğuna dair görüşlerden bahsetmiştir.⁴² Arminius, tüm yeniden doğmuşların seçilmiş olduğu düşüncesine katılmaz ve seçilmişlerle inananlar arasında bir ayırım yapar. Arminius'a göre inananlar imanlarını koruyamadıkları takdirde lütuftan ayrı düşerler ve bu da onların seçilmiş olmadıklarının bir göstergesi olur. İnananlar inançlarında sebat ederlerse kurtuluşu kaybetmeyecekler ve onların seçilmişlerden oldukları ortaya çıkacaktır.⁴³ Dinden dönmek/çıkma mümkünür. Bunun yanında yeniden doğmuşlar için Tanrı'nın emirlerini mükemmel bir şekilde yerine getirmek de mümkündür. Bu, gerçekleşmesi zor bir şey olsa da imkânsız değildir. Arminius yine de bu mükemmelleşmenin lütuftan ayrı olarak

³⁸ Calvin, *Kutsal Kitap Hristiyanlığı*, 68.

³⁹ Sproul, *Bilinmeyen Lütfu*, 211.

⁴⁰ J. Matthew Pinson (ed.), *Four Views on Eternal Security* (Grand Rapids: Zondervan, 2002), 9.

⁴¹ Sproul, *Bilinmeyen Lütfu*, 207.

⁴² Stanglin, *Arminius on the Assurance of Salvation*, 132.

⁴³ Pinson (ed.), *Four Views on Eternal Security*, 15.

gerçekleşmeyeceğini ifade ederek⁴⁴ Pelagiusçu düşünceden⁴⁵ farkını ortaya koyar. Seçilmişler inandıkları ve bunu korudukları için imandan ayrı düşmezler. Arminius'un Calvin'in kutsalların korunmuşluğu iddiasının Kutsal Kitap ve Kilise Babalarının fikirleri çerçevesinde üzerinde düşünülüp yeniden değerlendirilmesini ima ettiği konuşmasına rağmen ölümünden sonra onun takipçileri olan Remonstrantlar 1610'da Hollanda Devletler Birliği'ne vermiş oldukları itiraz metninde lütuftan ayrı düşmenin mümkün olduğunu ifade etmişler ve korunmuşluğu reddetmişlerdir. Remonstrantlar bu konuda Arminius gibi temkinli ve çekimser kalmamışlar, Arminius'un karşı koyulabilir lütuf anlayışının bunu gerektirdiği sonucuna vararak hükümlerini kesin ve açık bir şekilde savunmuşlardır.

2) Remonstrantlar ve Arminiciliğin Yayılışı

Arminius'un Kalvinciliğe itirazları, onun ölümünden sonra Jan Uytenbogaert öncülüğündeki Arminciler tarafından 5 maddede toplanmış ve 1610'da Hollanda Devletler Birliği'ne itiraz metni (Remonstrance) olarak sunulmuştur. Bu itirazları dolayısıyla Arminius'un takipçileri Remonstrantlar (İtirazcılar/Protestocular) olarak adlandırılmışlardır. Remonstrantların sunmuş oldukları beş madde şöyle özetlenebilir:

1. İsa'ya inananların kurtarıldığı ve inananların lanetlendiği önermesi, ilahî takdirin neticesi değildir. Yani kader, şarta bağlı olmadan Tanrı'nın ezelden kurtaracaklarını ve lanetleyeceklerini belirlemesi olamaz. Tanrı insanların imanlarını önceden bilse de onları buna zorlamamıştır.

2. İsa bütün insanlığın kefareti için haçta ölmüştür, sadece seçilmişler için ölmemiştir. Fakat sadece imanlı olanlar affedilecektir.

⁴⁴ W. Stephen Gunter, *Arminius and His Declaration of Sentiments: An Annotated Translation with Introduction and Theological Commentary* (Texas: Baylor University Press, 2012), 143.

⁴⁵ Pelagius Tanrı lütfunun insanın günahkârlığını yenmesi açısından yardımcı bir unsur olduğunu onaylamakla birlikte, lütfu vasıtasıyla bütün insan iradesini Tanrı'nın kontrol ettiği şeklindeki anlayışı kabul etmemiştir. Bkz. Bilal Patacı, *Pelagius ve Hristiyan Düşüncesindeki Yeri (IV. ve V. Yüzyıl)* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 53. Pelagius'a göre insan, tabiat olarak Tanrı'nın suretinde yaratıldığı için Hristiyan yaşamının mükemmelliğini yansıtan Mesih'i izleyerek Tanrı'nın emirlerine itaat etmek amacıyla Tanrı'yı özgürce seçme konusunda hem yeterli kapasiteye hem de yeterli lütfu sahiptir. İnançlı bir kişi kendi amelleriyle Tanrı'nın lütfunu elde edebilir. Bkz. Hubertus R. Drobner, *The Fathers of the Church: A Comprehensive Introduction*, 2. bs., çev. Siegfried S. Schatzmann (Massachusetts: Hendrickson Publishers, 2008), 405.

3. İnsan yeniden doğuş ve yenilenme ile Tanrı'nın lütfu aracılığıyla kurtarıcı imanı alır, bunu kendi özgür iradesiyle alamaz. Çünkü düşmüş insan, tekrar doğana ve yenilenene kadar gerçekten iyi bir şey yapabilmek gücünden yoksundur.

4. Bütün iyi işler, sadece Tanrı'nın lütfuna bağlıdır. İnsanın kurtuluşu Tanrı'nın lütfu olmadan gerçekleşmezse de bu lütf insan tarafından reddedilebilen bir lüftür.

5. Bir insanın lütf durumunda kalması ve o hâlde devam etmesi ve Kutsal Ruh tarafından bu hâlin korunması sağlansa da kişinin bu durumu kaybedip kaybetmeyeceği belli değildir.⁴⁶

Remonstrantların bu önermeleri, Kalvencilerle aralarında gerilimlere sebep olmuş, Hollanda Devletler Birliği sonraki süreçte artan tartışmalar neticesinde 1618'de Dort Sinodu'nu toplamak zorunda kalmıştır. Bu sinodda Remonstrantların önermeleri reddedilmiş ve Kalvencilerle Remonstrantlar arasında çatışma noktaları olan beş madde Kalvencilerin lehine olarak karara bağlanmıştır. Bu maddeler, daha sonra 20. yüzyılın başlarında İngilizce olarak *Total Depravity* (tamamen bozulmuşluk), *Unconditional Election* (koşulsuz seçim), *Limited Atonement* (sınırlı kefare), *Irresistible Grace* (reddedilemez lütf) ve *Perseverance of the Saints* (kutsalların korunmuşluğu) maddelerinin baş harfleri alınarak *TULIP* şeklinde formüle edilmiştir. Bu maddeler, Kalvencilik'in vazgeçilmez esasları olarak algılanmış, günümüze kadar Kalvencilik-Arminicilik tartışmasında temel ayrılık noktaları olarak ele alınmıştır.

Simon Episcopius, Jan Uytenbogaert, Hugo Grotius, John Le Clerc ve Philip Limborch gibi Remonstrantların fikirleri, sonraki süreçte İngiltere'de de karşılık bulmuş; Kalvencilik'e olan itirazlar, Arminius'un asli itiraz noktalarına ve öne sürmüş olduğu delillere dayanmamış olsa da bu itirazlar Kalvenciler tarafından Arminicilerin karşı çıkışları olarak algılanmış ve değerlendirilmiştir. İngiltere'de Anglikan Kilisesi'nden ayrılmış olan Bağımsızlar (Independents) ve Ayrılıkçılar (Dissenters), Arminius'un ve Remonstrantların göstermiş oldukları karşı koyuş ve muhalefet tarzından etkilenmişlerdir. Bunun yanı sıra Arminci anlayış, İngiltere'de Cambridge Platonizmine de uyarlanmıştır. Ayrıca Arminius'un teolojisinden farklı teolojik anlayışlara sahip olsalar da, Kalvinizme muhalefetleri dolayısıyla William Laud gibi din adamları Arminci olarak tanınmışlar ve tepki görmüşlerdir.

⁴⁶ Lambertus Jacobus van Holk, "From Arminius to Arminianism in Dutch Theology", *Man's Faith and Freedom: The Theological Influence of Jacobus Arminius*, ed. Gerald O. McCulloh (Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2006), 28.

İngiliz Armincileri, öğreti bakımından tam Arminci sayılamazlar. Onlar, Kalvincilerin konfesyonel baskısına yani kendi inanç esaslarının geçerli olması konusundaki ısrarlarına karşı tepkilerinin sonucu olarak Arminciliği kendi teolojilerine uyarlamışlardır. İngiltere’de Armincilik, Hollanda’daki ilk dönem yansımasından farklı olarak, bilince dair özgürlük anlayışı, insanın Tanrı önündeki sorumluluğu, lütfun evrenselliği gibi hususlara yol açan düşünce sistemi olarak algılanıp değerlendirilmiş ve bu yüzden klasik Armincilikten farklı bir seyir izlemiştir.⁴⁷ John Goodwin, John Horn, John Milton gibi isimlerin katkılarıyla 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren koşullu seçim, evrensel kefarete, reddedilebilir lütfun anlayışı gibi anti-Kalvinci kurtuluş öğretiler görülmeye başlamıştır.⁴⁸ Bu isimlerin yanı sıra Ralph Cudworth, John Pierson, Peter Heylin, Daniel Whitby ve Simon Patrick gibi isimler Arminci bir tavır içerisinde olmuşlardır.⁴⁹ Bunun karşısında Roger L’Estrange, Thomas Tomkins, Richard Perrinchief Armincilikle mücadele eden isimler arasında yer almıştır.⁵⁰ Yine başka bir Kalvinci isim olan John Edwards, mutlak kaderciliğin insanları ümitsizliğe düşürdüğü şeklindeki iddiaya karşı çıkarak Kalvinciliği savunma gayreti içerisinde olmuştur.⁵¹ 17. yüzyılda İngiltere’de dinî hoşgörünün yayılmasında Remonstrantların etkisi büyüktür. 18. yüzyılda bu sürecin Püriten düşünceden Rasyonalizme kaymasında bu yüzyılda gerçekleşen tartışmaların önemli bir yeri vardır. İngiltere’de yaşanan teolojik çalkantılar ve iniş çıkışlar neticesinde hem Püritenlerin hem Anglikan Kilisesi’nden ayrılan diğer unsurların hem de anti-Kalvinci cemaatlerin göçleri söz konusu olmuştur. Bu göçler ilk zamanlar kıta Avrupası içerisinde kalmışsa da özellikle 1620’li yıllardan sonra daha çok Amerika’ya göçler neticesinde bu teolojik ayrılık ve tartışmalar Amerika’ya da taşınmıştır. Amerika’da ilk zamanlar özellikle Püritenlerin yoğun göçü sonucunda Kalvinci görüşler baskın olsa da, sonraki göçler neticesinde ve özellikle John Wesley’in Metodist Arminci anlayışının katkılarıyla bu hâkimiyet kırılmış, Kalvincilik dönem dönem yükselmişse de Protestan Hıristiyanlığın ana akımı olmaktan çıkmıştır.

⁴⁷ G. J. Hoenderdaal, “The Debate about Arminius Outside the Netherlands”, *Leiden University in the Seventeenth Century: An Exchange of Learning*, ed. Th. H. Lunsingh Scheurleer & G. H. M. Posthumus Meyjes (Leiden: E. J. Brill, 1975), 156.

⁴⁸ Andrew J. Ollerton, *The Crisis of Calvinism and Rise of Arminianism in Cromwellian England* (Doktora Tezi, Leicester: University of Leicester, 2016), 8.

⁴⁹ Ottathengil E. Abraham, *The Place of Arminianism in Protestantism* (Thesis in Partial Fulfillment for M.A., Portland: Portland State University, 1981), 50.

⁵⁰ Jonathan I. Israel, *Conflicts of Empires: Spain, the Low Countries and the Struggle for World Supremacy, 1585-1713* (Londra & Rio Grande: The Hambledon Press, 1997), 249.

⁵¹ Thuesen, *Predestination*, 76.

3) Amerika'da Armincilik

Kalvencilik, göçler neticesinde 16. yüzyılın ikinci yarısında Amerika'ya ulaşmıştır. Fransız Huguenotlardan sonra 1584 ve 1607 yıllarında Amerika'ya göçen İngilizler, Kalvinci Protestanlardır. Asıl önemli göç, 1620'de Püritenlerin New England'a yerleşmeleri ile başlamıştır. Daha sonra Felemenkler New York ve New Jersey'e, Almanlar Pennsylvania'ya, İskoç ve İrlandalı Presbiteryenler orta ve güney kolonilere yerleşmişler ve Kalvencilığı yaymışlardır.⁵² Bu ilk Püriten yerleşimciler, ilk temsilî toplantılarını 30 Temmuz 1620'de Jamestown, Virginia'da yapmışlar ve otuz dört maddeden oluşan bir anlaşmaya varmışlardır. Bu maddelerden on ikisi, dinî hayatı düzenleyen, Kalvinci öğeler taşıyan ve Eski Ahit'i esas alan bir hayat düzenini hedefleyen hükümleri içermektedir.⁵³ Bu göçmenler, Westminster İtikatnamesi'ni esas almışlar, kilisenin seçilmişlerden oluşan bir cemaat olduğuna, iyi işlerin kişinin seçilmişliğinin ve Tanrı tarafından yeniden doğdurulmasının (regeneration) bir işareti olduğuna inanmışlardır.

İlk yerleşim bölgesi olan New England'da Püritenlerin en önemli temsilcisi John Cotton (1584-1652) olmuş, New York'ta ise Jonas Michaelius 1628 yılında Kalvinci vaazlarına başlamıştır.⁵⁴ Püritenlerin öncülüğündeki bu Kalvinci anlayış, Hollanda'dan gelen İngilizlerin, Lutherci veya Katolik olan Almanların, İskandinavya ülkelerinden gelen Luthercilerin oluşturduğu yeni göçler neticesinde zayıflamaya başlamıştır.⁵⁵ 17.yüzyılın sonlarında ve 18. yüzyılın başlarında oluşan bu durum, 1730'larda George Whitefield ve Jonathan Edwards gibi isimlerin vaazları ve yazılarıyla Büyük Uyanış (Great Awakening) adı altında Kalvinci geleneğin tekrar canlanmasına kadar sürmüştür. Charles Chauncy gibi isimlerin Jonathan Edwards'a karşıtlığı ise daha sonra Protestanlığın Evanjelik Protestanlık ve Liberal Protestanlık olarak iki farklı koldan ilerlemesine sebep olmuştur. Bu tavır, canlanma-karşıtı (non-revivalist) Protestanlığa, Üiversalizme, Üniteriyencilığe ve Transandantalizme gidecek yolu açmıştır.⁵⁶ Daniel Whitby, John Taylor ve Samuel Clarke gibi isimler, 18. yüzyılda Amerika'da

⁵² Clarence Bouma, "Calvinism in American Theology Today", *The Journal of Religion* 27/1 (1947): 34.

⁵³ Luigi Giussani, *American Protestant Theology: A Historical Sketch*, çev. Damian Bacich (Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press, 2013), 3.

⁵⁴ Thuesen, *Predestination*, 8.

⁵⁵ John Cowburn, *Free Will, Predestination and Determinism* (Wisconsin: Marquette University Press, 2008), 105.

⁵⁶ Randall Balmer & Lauren F. Winner, *Protestantism in America* (New York: Columbia University Press, 2002), 15.

Arminciliğin etkisini artıran isimler olarak kabul edilir.⁵⁷ Fakat Armincilik lehine en büyük etkiyi John Wesley yapmış, Charles Wesley ve George Whitefield'in Kalvinciliğinden ayrılan Wesley, Metodizminin temelini - Arminius'un fikrî ve teolojik nüanslarını ortaya koyamamış olsa da genel bir çerçevede olmak üzere- klasik Arminciliği koymaya çalışmıştır. Disiplinleri ve sıkı çalışmaları sonucu, Metodistlerin sayısı 1776-1850 yılları arasında Protestan kilise üye sayısının %3'ünden %34'üne kadar yükselirken Presbiteryen ve Kongregasyonalist oranı ise %39'dan %15'lere düşmüştür.⁵⁸

Arminci anlayış, 1783'te sona eren Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra hızla yayılmaya başlamıştır. 1790'dan 1840'a kadarki dönemi kapsayan ve İkinci Büyük Uyanış olarak adlandırılan zaman diliminde ise Kalvincilik etki alanını büyük ölçüde kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte Amerikan teologlar, Kalvinci öğretilere karşı çıkmaya başlamışlardır. Söz gelimi, Charles Grandison Finney, Jonathan Edwards'ın Kalvinciliği felsefi olarak temellendiren savunmalarına karşı çıkmış, kurtuluş sürecinde insan iradesinin önemli bir rol oynadığını iddia etmiştir. Yale Üniversitesi'nden Nathaniel William Taylor ise sevgi dolu bir Tanrı'nın, kurtuluşu onu arayan herkese teklif ettiğini, sadece belirlenmiş bir azınlığın kurtuluşunu garanti altına almadığını ifade etmiştir.⁵⁹ 1846'da Hollanda'dan Amerika'ya yeni bir göç dalgası daha olmuş, böylelikle Kalvincilik biraz daha yara almıştır. Zira Hollanda'dan gelenler artık Kalvinci Reform Kilisesi'nin birer mensubu olarak gelmemişler, kendi teolojik anlayışlarına sahip olarak liberal Protestanlığın gelişimine katkıda bulunmuşlardır.⁶⁰ Arminciliğin bu şekilde Amerika'da hızlı bir şekilde benimsenmesinin sebebi olarak farklı fikirler ileri sürülmüştür. Bu konuda Gerald McCulloh şunları ifade etmiştir:

"(Amerika'da) Armincilik, teolojik bir eğilimden ziyade sosyal açıdan kurulmak istenen bir toplum anlayışının oturması açısından kullanılan bir yol olarak gelişme gösterir. ...Kişinin kendisini seçilmiş bir cemaatin içerisinde konumlandırmaya çalışmasından çok kendi sorumluluklarının bilincinde olarak kendi kurtuluşunu elde etmeye çalışması vurgulanır."⁶¹

⁵⁷ Ottathengil, *The Place of Arminianism in Protestantism*, 50.

⁵⁸ Thuesen, *Predestination*, 119.

⁵⁹ Balmer & Winner, *Protestantism in America*, 58.

⁶⁰ E. T. Corwin & J. H. Dubbs & J. T. Hamilton, *A History of the Reformed Church: Dutch the Reformed Church, German and the Moravian Church in the United States* (New York: The Christian Literature, 1895), 20.

⁶¹ Gerald O. McCulloh, "The Influence of Arminius on American Theology", *Man's Faith and Freedom: The Theological Influence of Jacobus Arminius*, ed. Gerald O. McCulloh (Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2006), 70.

Armincilik, insan hürriyeti üzerine yaptığı vurguyla Püriten anlayışın yerini almaya başlamış, Amerikan toplum yapısına uygun bir teoloji sunması bunda en önemli etken olmuştur. Böylelikle Amerikan Evanjelizmi Kalvinci kader anlayışının sınırlarını aşmak güdüsüyle Arminci öğretiyeye daha yakın bir hâle gelmiştir. Armincilerin düşünce hürriyetine verdikleri önem, radikal düşüncelere karşı hoşgörüyeye yaklaşımları, sınırlı kefarete yerine evrensel kefarete olan vurguları, Rasyonalizm, Üniteryanizm, Aşkincılık ve son olarak modern felsefe ve evrimci bilim anlayışına giden yolda geniş bir alan açmıştır. Bu süreçte Arminciliğin Amerika'da yaygınlaşmasına en önemli katkıyı John Wesley ve Metodistler yapmıştır.

3.a) John Wesley ve Metodistler

John Wesley İngiltere'de John Smyth'in kurmuş olduğu Arminci Genel Baptist Kilisenin gelişmeye başladığı, aileler içerisinde farklı üyelerin kimisinin Aryüsçü kimisinin Üniteryan kimisinin Socinian olabildiği bir ortamda doğmuştur. Bu ortamda Ayrılıkçılar ise Aryüsçülüğe ve Socinianizme karşı mücadele etmişlerdir.⁶² Wesley, 1738'de inanç hayatında köklü bir değişim yaşamış⁶³, 1740'ta Kalvinci George Whitefield'la yaşamış oldukları tartışmalardan sonra Kalvencilikten ayrılmıştır. Bu tarihten sonra Metodistler, Kalvinci ve Arminci Metodistler şeklinde ayrılmışlardır. Wesley, Arminius'un yazdıklarını okuduktan ve değerlendirdikten sonra Arminci bir anlayış içerisine girmemiştir. Stephen Gunter, henüz İngiltere'deyken Wesley'in Arminius'un düşünceleriyle ilk olarak Thomas Bennett'in 1715'te yayımladığı *Directions For Studying* adlı eserini okuduğunda karşılaştığını zikreder. Bennett, bu eserinde Arminius'un kurtuluşa dair vurgularına uzunca atıflarda bulunmuştur.⁶⁴ Wesley ise bizzat Arminius'un eserlerini okumamış ve onun yazdıklarına yazılarında yer vermemiştir. Wesley, Arminius'u okuduğunu da iddia etmemiş, onun anti-Kalvinci tavrı Armincilikle uyuşmuştur.⁶⁵ Armincilik evrenselci bir bakış açısına sahip olduğu için Wesley'in misyonerlik vizyonu ve evanjelik amaçları için Kalvencilikten daha uygun bir çerçeve

⁶² Geoffrey F. Nuttall, "The Influence of Arminianism in England", *Man's Faith and Freedom: The Theological Influence of Jacobus Arminius*, ed. Gerald O. McCulloh (Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2006), 50-54.

⁶³ Numan Malkoç, *Türkiye'de Protestanlık ve Protestan Kiliseleri* (İstanbul: Yalın Yayınları, 2011), 16.

⁶⁴ Gunter, "The Loss of Arminius in Wesleyan-Arminian Theology", *Reconsidering Arminius: Beyond the Reformed and Wesleyan Divide*, ed. Keith D. Stanglin, Mark G. Bilby & Mark H. Mann (Nashville: Kingswood Books, 2014), 81.

⁶⁵ Stanglin & McCall, *Jacob Arminius: Theologian of Grace*, 192.

sunmuştur.⁶⁶ Wesley'in bu seçimi, İngiltere'deyken ve daha sonra da Amerika'dayken Püritenler tarafından eleştirilmiştir. Wesley, Kalvinciliğin ezelden lanetlenme düşüncesine karşı çıkmış, kefaretin evrenselliğine inanmıştır.⁶⁷

Wesley, Amerika'da 1778-1791 yılları arasında *Arminian Magazine* adlı bir dergi çıkarmış ve evrensel kurtuluş düşüncesi üzerine makaleler yazmıştır.⁶⁸ Wesley ve Metodistler, çeşitli yayınlar yayımlamakla birlikte gezici vaizler olduklarından Arminci çerçevedeki kurtuluş öğretisini özellikle sınır bölgelerde yaşayan insanlara kadar ulaştırmışlardır. Bu bölgelerde yaşayan insanlara özgür irade ve bağımsız lütuf düşüncesi, Kalvinci Presbiteryenlerin ve Özel Baptistlerin sınırlı lütuf ve kader anlayışına göre daha cazip gelmiştir.⁶⁹ Wesleyciler, kurtuluştaki evrensel teklifi, yani herkesin kurtulabileceğini, herkes kurtulmayacak olsa bile böyle bir ihtimalin olduğunu tasdik ettikleri için Arminci olarak tanımlanmışlardır.⁷⁰ Wesley, Tanrı'nın ilk baştaki niyetinin herkesi kurtarmak olduğunu iddia eder. Ona göre Âdem, yaratılıştaki amele dayalı ahdi reddetmekte nasıl özgür idiyse insanlar da lütuf ahdini kabul etmek ya da etmemek konusunda özgürdürler. İnsanlar, günahlarından tövbe ederler ve Mesih'in kefareatine inançlarını ortaya koyarlarsa kurtulurlar.⁷¹ Kurtuluş herkes içindir, fakat tövbe, inanç ve itaat şartına bağlanmıştır. İtaat olmadan gerçek imandan, iman olmadan da kurtuluşun evrensel boyutundan söz edilemez.⁷²

Wesley, Kalvinci manada mutlak kaderi, yani koşulsuz seçime dayanan kader anlayışını reddeder ve bu konuda Arminius'la aynı argümanı kullanır. Ona göre Kalvinci kader anlayışı, Tanrı'yı kötülüğün sebebi ve yaratıcısı hâline getirmektedir. Ayrıca bu anlayış, Mesih'in kefareti için aracı olmasını kıymetsiz kılmaktadır. Wesley'e göre mutlak kader olsaydı tövbe ve inanca çağırma gereksiz olurdu.⁷³ Wesley, Arminius'a benzer şekilde Tanrı'nın adaleti ve merhameti gereğince hareket ettiğini düşünür. Ayrıca yine Arminius gibi kaderde önbilgiyi vurgular. Ona göre Tanrı'nın önbilgisi

⁶⁶ Nuttall, "The Influence of Arminianism in England", 57.

⁶⁷ David Clark Shipley, *Methodist Arminianism in the Theology of John Fletcher* (Doktora Tezi, New Haven: Yale University, 1947), 34.

⁶⁸ Hoenderdaal, "The Debate about Arminius outside the Netherlands", 144.

⁶⁹ McCulloh, "The Influence of Arminius on American Theology", 73.

⁷⁰ Gunter, "The Loss of Arminius in Wesleyan-Arminian Theology", 87.

⁷¹ Jason E. Vickers, "Wesley's Theological Emphases", *The Cambridge Companion to John Wesley*, ed. Randy L. Maddox & Jason E. Vickers (New York: Cambridge University Press, 2010), 197.

⁷² Vickers, "Wesley's Theological Emphases", 199.

⁷³ James Meeuwse, "Original Arminianism and Methodistic Arminianism Compared", *Reformed Review* 14/1 (1960): 34.

sezgisel ve mutlaktır. Kader, bütün insanların durumunun önceden bilinmesini kapsar. Yine burada Mesih'e inanma şartıyla önceden bilinenlerin kurtuluşa ermesi anlayışı vardır.⁷⁴

Wesley, mutlak bozulmuşluk konusunda Reform düşüncesine yakın bir anlayış içerisinde olmuştur. Ona göre insan bozulmuş özelliklerle doğduğu için iradesi yoksun bırakılmıştır. İnsan sadece Mesih'in kefareti ve Kutsal Ruh'un lütfu sayesinde, kurtuluşu engelleyen kötülöklere karşı koyma yeteneğiyle donatılmıştır. Yani günahıtan sakınmaya veyahut Tanrı'dan dönmeye sebep olan son güç yine insanın iradesindedir. Bu noktada Wesley, Kalvinci düşünceden ayrılmış ve Arminciliğe yakınlaşmıştır. Wesley, Arminius'un kader konusunda ortaya koyduğu nüansları gündeme taşımamışsa da lütfun Mesih'in kefaretiyle olduğu ve Tanrı'nın Mesih aracılığıyla inanç lütfunu bahşettiği noktasında onunla aynı düşüncece olmuştur.

Wesley, Arminius'un tespitlerine uyan şekilde özgür iradeyi sadece insan açısından bir olgu olarak görmemiştir. Buna göre Wesley, özgür iradeden değil özgürleştirilmiş iradeden bahseder. İnsan irade özgürlüğüne fitraten sahip değildir. Bu özelliğe lütuf sayesinde sahip olur:⁷⁵ "Hiçbir kimse lütfu sahip olmadığı için günah işlemez, sahip olduğu lütfu kullanmadığı için günah işler."⁷⁶ Lütuf insana Tanrı'nın sevgisinden dolayı verilmiştir. Armincilik ise lütfun Tanrı'nın adaleti dolayısıyla insana verildiğini iddia eder. Wesleyci Metodistlerde Kutsal Ruh'un gücü kişinin seçiminden daha yüksek bir seviyeyi karşılar. Bu konuda Kalvinciliğe yakın olsalar da lütfun reddedilmesini de mümkün görmeleri onları Arminci bir anlayışa yaklaştırır.⁷⁷ Wesley, kurtuluşun bir süreç dâhilinde ilerlediğini düşünür. Ona göre "tövbe, aklanma, takdis ve mükemmellikten oluşan bir sürecin sonunda kurtuluş gerçekleşmektedir."⁷⁸ Wesley ve Metodistlere göre, kişi Mesih'e iman konusunda Kutsal Ruh'un lütfuyla birlikte özgür iradeye sahip olarak hayatının herhangi bir döneminde yeniden doğuş yaşar.⁷⁹ Yeniden doğuşa sebep olan lütuf, insan doğasının yenilenmesi ve onarılması işlemini karşılayan takdis sürecinin ilk basamağıdır. Takdis, mükemmelleşmeye varabilir. Wesley'in düşüncesinde mükemmelleşme, bu dünyada gerçekleşme ihtimali olan bir durumdur. Metodistlere göre,

⁷⁴ Ottathengil, *The Place of Arminianism in Protestantism*, 54.

⁷⁵ Gunter, "The Loss of Arminius in Wesleyan-Arminian Theology", 84.

⁷⁶ G. M. Ditchfield, *The Evangelical Revival* (Londra: UCL Press, 1998), 72.

⁷⁷ Meeuwssen, "Original Arminianism and Methodistic Arminianism Compared", 31.

⁷⁸ Bayram Polat, *Evanjelik Bir Hareket: Metodist Kilisesi* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008), 119.

⁷⁹ Ron Rhodes, *The Complete Guide to Christian Denominations: Understanding the History, Beliefs, and Differences* (Oregon: Harvest House Publishers, 2005), 261.

lütuftan ayrı düşme veya lütfun yok olması mümkün şeylerdir. Bu anlamda Whitefield gibi Kalvincilerin insanın yeniden doğuşu tecrübe ettikten sonra ömrünün sonuna kadar bunun güvencesi altında kalacağına dair düşüncelerini Wesley kabul etmemiştir. Wesley'e göre bir insan özgür seçimiyle lütuftan ayrı düşebilir veya tekrar dönebilir.⁸⁰

Metodistler, Wesley'den sonra farklı kurtuluş öğretileri de öne sürmüşlerdir. Söz gelimi, John Fletcher'in yazıları, kendisinin böyle bir niyeti olmasa da Metodist anlayışta daha insan merkezli bir kurtuluş öğretisinin yayılmasına sebep olmuştur.⁸¹ John Fletcher, bu anlamda Wesleyci Arminciler arasında Arminius'un kurtuluş öğretisinin göz ardı edilmesine sebep olan kişi olarak algılanmıştır. John Fletcher dışında Wesley'den sonra Adam Clarke ve Richard Watson gibi isimler, teolojilerini daha çok 17. ve 18. Yy. Felemenk Armincilerin, yani Remonstrantların yazılarına atıflarda bulunarak geliştirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda İngiliz Arminciliği yerine daha çok Felemenk Arminciliğine dayanan teolojik sistemler geliştirilmiştir. Metodist Armincilik, klasik Arminciliğin Kalvinci skolastisizme getirdiği eleştirilerden sonraki süreçte dinî rasyonalizm ile birlikte geçirmiş olduğu değişimin ardından modern çağda ortaya çıkan felsefi teolojiye karşı bir çıkış gerçekleştirmiş ve Arminciliğin öz prensiplerini korumayı başarmıştır.⁸² 19. yüzyılda Metodist teoloji, Arminius, Grotius, Episcopius ve Limborch'un prensiplerine bağlı kalmıştır. *The Methodist Quarterly Review* dergisini çıkaran, *The Life of Arminius'u (Arminius'un Hayatı)* yayımlayan Nathan Bangs, Arminius'un yazılarını üç cilt hâlinde İngilizceye çeviren James Nichols ve W.R. Bagnall, Arminius'un hayatı hakkında kitabının yanında Arminci bakış açısıyla yazdığı 2 ciltlik sistematik teoloji eseriyle Thomas O. Summers gibi isimler, gerçek Arminius'un tanınması ve kavranması yolunda çok önemli katkılar sunmuşlardır. Bu isimler dışında yine aynı yüzyılda Wilbur Tillett, Miner Raymond, Daniel D. Whedon, John Wiley, William Warren, Randolph Foster ve Olin Curtis gibi isimler, Arminius'un etkisinin görüldüğü eserler kaleme almışlardır.⁸³ 20. yüzyılda Metodist gelenekten daha çok liberal teolojiye yaklaşan Metodist isimler de olmuştur. Albert C. Knudson, Harris F. Rall, Edwin Lewis, Harold Dewolf gibi isimler, özgür irade ve insanın sorumluluğu üzerine daha fazla vurgu yapan teologlardır.

⁸⁰ Thuesen, *Predestination*, 92.

⁸¹ Gunter, "The Loss of Arminius in Wesleyan-Arminian Theology", 86.

⁸² Shipley, *Methodist Arminianism in the Theology of John Fletcher*, 147.

⁸³ McCulloh, "The Influence of Arminius on American Theology", 75.

3.b) Diğer Protestan Gruplarda Armincilik

Amerika kıtasında Güney Amerika 16. yüzyılda Katolik İspanyolların ve Portekizlilerin ilk kolonilerinden sonra Katolikleşirken Kuzey Amerika Kuzey Kıta Avrupası'ndan ve İngiltere'den aldığı göçlerle ağırlıklı olarak Protestan bir hüviyet kazanmıştır. Özellikle Püritenlerin New England'a çıkışları, Kalvinci bir dinî sistem üzerine inşa edilmeye başlanan toplum düzenini beraberinde getirmiştir. Diğer göçlerle beraber birçok cemaat kendi teolojik fikirlerini yaymaya başlamış ve faal bir dinî ortamın yeşermesine sebep olmuştur. Örneğin John Smyth'in 1611'de İngiltere'de kurmuş olduğu *Genel Baptist Kilise* Roger Williams tarafından 1639'da Amerika'da tesis edilmiştir. 1680'lerde orta kolonilere ulaşan Genel Baptistler, 1714'te güneyde ilk kiliselerini kurmuşlardır. Bu ilk Baptist kiliseler, Arminci anlayışla insanın Tanrı'nın Müjdesini kabul edip etmemek konusunda özgür iradeye sahip olduğunu, Mesih'in tüm insanlar için öldüğünü ve kurtuluşun herkes için ihtimal dâhilinde olduğunu savunmuşlardır. Bunun karşısında Özel Baptistler ise Mesih'in sadece seçilmişler için öldüğünü iddia ederek sınırlı kefareti savunmuşlardır.⁸⁴ Genel Baptistlerin içerisinde Paul Palmer, 1702 yılında *Özgür İrade Baptistleri* adı altında bir cemaat oluşturmuştur. Özgür İrade Baptistleri, özgür lütuf, özgür irade ve özgür kurtuluş ilkeleri doğrultusunda Arminci bir temele dayanırlar. Protestan cemaatleri değerlendirirken bir cemaatin tümüyle Kalvencilik veyahut Armincilik kabul ettiği şeklinde bir genelleme yapılması doğru olmaz. Mesela 1845'te kurulmuş olan *Southern Baptist Convention'a* (Güney Baptist Birliği) bağlı Baptistler, kurtuluşun herkese sunulduğuna, yani evrensel kefarete inanmalarıyla Arminci bir tavır takınırlarken bütün gerçek inananların imanlarını ömürlerinin sonuna kadar koruyacaklarına dair inançlarıyla ise Kalvinci bir tutum sergilerler. Baptistlerin hepsinin Arminci olduğunu iddia etmek de doğru olmaz. Söz gelimi 1827'de kurulan *Primitive Baptistler'de* (Asli Baptistler) Kalvinci anlayış vardır. Onlar, koşulsuz seçime ve seçilmişlerin sonuna kadar korunduklarına inanırlar. Benzer şekilde 1907'de kurulmuş olan *National Primitive Baptist Convention* (Ulusal Asli Baptist Birliği) da Kalvinci bir anlayış içerisindedir.⁸⁵ Amerika'da Kalvinci öğretinin 5 maddesini de kabul eden ve savunan gruplar olarak 1628'de kurulan *Reformed Church* (Reform Kilisesi), 1936'da kurulan *The Orthodox Presbyterian Church* (Ortodoks Presbiteryen Kilise) ve 1973'te kurulan *Presbyterian Church in America* (Amerika Presbiteryen Kilise) gibi cemaatler örnek gösterilebilir.

⁸⁴ Rhodes, *The Complete Guide to Christian Denominations*, 36-38.

⁸⁵ Rhodes, *The Complete Guide to Christian Denominations*, 52, 62.

Bunun dışında Amerika'da Armincilik izleri taşıyan Presbiteryenler de mevcuttur. Mesela 1810'da kurulmuş olan *Cumberland Presbyterian Church* (Cumberland Presbiteryen Kilise), Tanrı'nın bütün insanlara ilahî lütfâ karşılık verme noktasında özgürlük ve kapasite verdiğiğine inanır. Bu Kilise üyeleri, insanın seçimlerinden Tanrı önünde sorumlu olduğuna inanırlar. Onlara göre Kutsal Ruh'un çağrısı da reddedilebilir niteliktedir. Arminci anlayış taşıyan bu iddialarının yanı sıra kurtuluşa inananların kurtuluş içerisinde kalacaklarına ve korunacaklarına inandıklarından bu cemaatin Kalvinci bir yönü de bulunmaktadır.⁸⁶ Protestanlığın öncü grubu Luthercilerin Amerika'daki durumu ele alındığında ise onların Kalvinci öğretiyeye karşı tavırlarında gruplaşmış oldukları görülür. Örnek olarak, 1962'de kurulmuş olan *Association of Free Lutheran Congregations* (Özgür Lutherci Cemaatler Birliği) kutsalların korunmuşluğunu kabul etmez. Daha önce 1900 yılında kurulmuş olan *Church of the Lutheran Brethren of America* (Amerika Lutherci Kardeşliği Kilisesi) ise Hıristiyanların kurtuluşlarından emin olduklarını savunur. 1918'de kurulmuş olan *Evangelical Lutheran Synod* (Evanjelik Lutherci Sinod) da Kalvinciliğe daha yakın bir görünüm arz eder.

19. yüzyılda kurulmuş olan birçok dinî cemaat, insanın iradesi ve kefaret konusunda Armincilikten yana olmuştur. Bu dinî gruplar arasında *Stone-Campbell Hıristiyanları*, *Adventistler*, *Yehova Şahitleri*, *Hıristiyan Bilimciler*, *Mormonlar*, *Restorasyonistler*, *Mesih'in Kiliseleri*, *Mesih'in Havarileri*, *Holiness Hareketi* gibi oluşumlar sayılabilir.⁸⁷ *Holiness Kilisesi*'nden neşet eden *Apostolic Faith Church* (Havari İnancı Kilisesi), *Nazarene Kilisesi*, *Evanjelik Metodist Kilise* ve Pentekostal Kiliseler yine Arminci öğretiyeye dayanan oluşumlardır.⁸⁸ Bu oluşumların yanı sıra Üniteryenlerin ve Üiversalistlerin de Arminciliğe ortak noktaları mevcuttur. Fakat Üniteryenlerin teslim, asli günah gibi konulardaki düşünceleri Arminciliğe uyuşmaz. Aynı şekilde Üiversalistlerin Tanrı'nın en sonunda bütün insanları kurtaracağına dair düşünceleri, Arminius'un düşünceleri ile bağdaştırılamaz. Bu iki akımın, Arminciliğe ortak noktaları evrensel kefarete ve insanın iradesinin özgürlüğüne olan vurgularında yatmaktadır.

⁸⁶ Rhodes, *The Complete Guide to Christian Denominations*, 350.

⁸⁷ Balmer & Winner, *Protestantism in America*, 71; Thuesen, *Predestination*, 123.

⁸⁸ Frank S. Mead & Samuel S. Hill, *Handbook of Denominations in the United States*, 11. bs. (Nashville: Abingdon Press, 2001), 162.

Sonuç

16. yüzyılda Hollanda'da Kalvencilige karşı çıkan Armincilik, Remonstrantların etkisiyle önce İngiltere'de daha sonra ise göçlerle birlikte Amerika'da yayılmıştır. Arminius Kalvinci kader, seçilmişlik, lütuf, irade, kefarete ve korunmuşluk anlayışına muhalif bir teoloji ortaya koyan isim olarak Amerika'da dönem dönem yükselen Kalvencilige karşı öne çıkarılan isim olmuş, Kalvencilığın *TULIP* şeklinde kısaltılan beş inanç esasından herhangi birine karşı muhalefet Armincilik olarak değerlendirilmiştir. Amerikan Arminciliğinde Arminius'un teolojik argümanlarından ziyade onun itiraz ettiği ana noktalar benimsenmiş ve savunulmuştur. Söz gelimi John Wesley, Arminius'un Kalvencilige itirazlarının temelinde yatan teolojik argümanlardan yola çıkmamış olsa da koşullu seçim, evrensel kefarete, lütfun reddedilebilirliği, dinden dönmenin mümkünlüğü gibi konularda Arminius'la fikir birliği içerisindedir. Arminciliğin hem klasik şekliyle hem de Remonstrantların geliştirip yaygınlaştırdıkları şekliyle Amerika'da Kalvencilığın yerine ikame edilmesi sürecinde en fazla gayreti ve katkıyı Metodistler yapmıştır. Günümüzde Metodistlikten neşet eden dinî cemaatler de dâhil olmak üzere Protestan cemaatlerin çoğunda Kalvencilığın kader anlayışı yerine Arminciliğin insan iradesine de pay bırakan kader anlayışının yer ettiği söylenebilir. Bu kapsamda Genel Baptistler, Özgür İrade Baptistleri, Amerikan Protestan anlayışında modern dönemde ortaya çıkan çeşitli cemaat oluşumları saymak mümkündür.

Arminius'un Protestan teolojisi içerisinde kurmak istediği lütuf ve irade arasındaki denge teolojisi asli özelliğini koruyamamıştır. Bunda en önemli etken ise zaman içerisinde Remonstrantların Avrupa aydınlanmasına kaynaklık etmeleri neticesinde insanın tamamen özgür irade sahibi olduğu fikrini önceleyen modern insan tasavvurunun ortaya çıkmasıdır. Bugünkü Remonstrant Kardeşliği, Reform Kiliseleri Birliği'nde yer almaktaysa da temel argümanlarının dinî hoşgörü üzerine kurulmuş olduğu görülmektedir. Felsefi alanda Tanrı'nın insanı tamamen özgür yarattığı düşüncesine veyahut Deizm ve Ateizm akımlarına dönüşen modern aydınlanma, Kıta Avrupası'nda Protestan mirası zayıflatmış görülmektedir. Bugün Arminius ve Armincilik hakkında yapılan çalışmaların Kıta Avrupası'ndan çok Amerika'da yapılmasının sebeplerinden biri de budur. Bu çerçevede dinî mesele olarak kader, irade, lütuf gibi kavramlar daha çok Amerika'daki Protestan cemaatler arasında tartışma konusu olmaktadır. Günümüzde bu kavramlar etrafında Arminci Baptistler ve Metodistler ile Kalvinci Presbiteryenler ve Baptistler arasında hararetli ve canlı tartışmalar hâlen devam etmektedir.

Kaynakça

- Abraham, Ottathengil E. *The Place of Arminianism in Protestantism*. Thesis in Partial Fulfillment for M.A., Portland: Portland State University, 1981.
- "Arminius, Jacobus". *Ana Britannica*. İstanbul, 1987, 2: 316.
- Arminius, James. *The Works of James Arminius, Vol.1*. Çev. James Nichols, Auburn: Derby and Miller, 1853.
- Arminius, James. *The Works of James Arminius, Vol.2*. Çev. James Nichols, Auburn: Derby and Miller, 1853.
- Arminius, James. *The Works of James Arminius, Vol.3*. Çev. W.R. Bagnall, Auburn: Derby and Miller, 1853.
- Balmer, Randall & Lauren F. Winner. *Protestantism in America*. New York: Columbia University Press, 2002.
- Bangs, Carl. *Arminius: A Study in the Dutch Reformation*. 2.bs., Grand Rapids: Francis Asbury Press, 1985.
- Bassett, Paul Merritt. "Arminianism". *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand, New York&Londra: Routledge, 2004, 1: 92-101.
- Boer, William Den. *God's Twofold Love: The Theology of Jacob Arminius (1559-1609)*. Çev. Albert Gootjes, Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2010.
- Bouma, Clarence. "Calvinism in American Theology Today". *The Journal of Religion* 27/1 (1947): 34-45.
- Brandt, Caspar. *The Life of James Arminius*. Çev. John Guthrie, Londra & Glasgow: Ward, 1854.
- Brian, Rustin E. *Jacob Arminius: The Man from Oudewater*. Oregon: Cascade Books, 2015.
- Calder, Frederick. *Memoirs of Simon Episcopius: The Celebrated Pupil of Arminius*. Londra: Hayward and Moore, 1838.
- Calvin, John. *Kutsal Kitap Hristiyanlığı*. Çev. Nur Nirven, İstanbul: Gerçeğe Doğru Kitapları, 2017.
- Clarke, F. Stuart. "Arminius's Understanding of Calvin". *Evangelical Quarterly* 54 (1982): 25-35.
- Corwin, E. T. & J. H. Dubbs & J. T. Hamilton. *A History of the Reformed Church: Dutch the Reformed Church, German and the Moravian Church in the United States*. New York: The Christian Literature, 1895.
- Cowburn, John. *Free Will, Predestination and Determinism*. Wisconsin: Marquette University Press, 2008.
- Deniz, Osman Murat. "John Calvin'in Teolojisi ve Özgünlüğü". *Akademik Bakış Dergisi* 33 (2012): 1-16.
- Ditchfield, G. M. *The Evangelical Revival*. Londra: UCL Press, 1998.
- Drobner, Hubertus R. *The Fathers of the Church: A Comprehensive Introduction*. 2. bs., çev. Siegfried S. Schatzmann, Massachusetts: Hendrickson Publishers, 2008.
- George, Timothy. *Reformcuların Teolojileri*. Çev. İbrahim Elbeyli, İstanbul: Haberci Basın Yayın, 2019.
- Giussani, Luigi. *American Protestant Theology: A Historical Sketch*. Çev. Damian Bacich, Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press, 2013.
- Gunter, W. Stephen. *Arminius and His Declaration of Sentiments: An Annotated Translation with Introduction and Theological Commentary*. Texas: Baylor University Press, 2012.
- Gunter, W. Stephen. "The Loss of Arminius in Wesleyan-Arminian Theology". *Reconsidering Arminius: Beyond the Reformed and Wesleyan Divide*, ed. Keith D.

- Stanglin & Mark G. Bilby & Mark H. Mann, Nashville: Kingswood Books, 2014, 71-90.
- Harvey, Van A. *A Handbook of Theological Terms: Their Meaning and Background Exposed in over 300 Articles*. New York: Touchstone, 1992.
- Hoenderdaal, G. J. "The Debate about Arminius Outside the Netherlands". *Leiden University in the Seventeenth Century: An Exchange of Learning*, ed. Th. H. Lunsingh Scheurleer & G. H. M. Posthumus Meyjes, Leiden: E. J. Brill, 1975, 137-159.
- Hoenderdaal, G. J. "The Life and Struggle of Arminius in the Dutch Republic". *Man's Faith and Freedom: The Theological Influence of Jacobus Arminius*, ed. Gerald McCulloh, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2006, 11-26.
- Israel, Jonathan I. *Conflicts of Empires: Spain, the Low Countries and the Struggle for World Supremacy, 1585-1713*. Londra & Rio Grande: The Hambledon Press, 1997.
- Malkoç, Numan. *Türkiye'de Protestanlık ve Protestan Kiliseleri*. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2011.
- McCulloh, Gerald O. "The Influence of Arminius on American Theology". *Man's Faith and Freedom: The Theological Influence of Jacobus Arminius*, ed. Gerald O. McCulloh, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2006, 64-87.
- Mead, Frank S. & Samuel S. Hill. *Handbook of Denominations in the United States*. 11. bs., Nashville: Abingdon Press, 2001.
- Meeuwssen, James. "Original Arminianism and Methodistic Arminianism Compared". *Reformed Review* 14/1 (1960): 21-36.
- Nuttall, Geoffrey F. "The Influence of Arminianism in England". *Man's Faith and Freedom: The Theological Influence of Jacobus Arminius*, ed. Gerald O. McCulloh, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2006, 46-63.
- Olgun, Hakan. "John Calvin". *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni: Antikçağ Yunan & Ortaçağ Düşüncesi*, ed. Bayram Ali Çetinkaya & Celal Türer & Hakan Olgun, İstanbul: İnsan Yayınları, 2015, 2: 781-804.
- Ollerton, Andrew J. *The Crisis of Calvinism and Rise of Arminianism in Cromwellian England*. Doktora Tezi, Leicester: University of Leicester, 2016.
- Olson, Roger E. *Arminian Theology: Myths and Realities*. Illinois: Intervarsity Press, 2009.
- Ostler, Blake T. "The Concept of Grace in Christian Thought". *Dialogue: A Journal of Mormon Thought* 23/4 (1990): 13-43.
- Patacı, Bilal. *Pelagius ve Hristiyan Düşüncesindeki Yeri (IV. ve V. Yüzyıl)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Peterson, Robert A. & Michael D. Williams. *Why I am not an Arminian*. Illinois: Intervarsity Press, 2004.
- Picirilli, Robert E. *Free Will Revisited: A Respectful Response to Luther, Calvin, and Edwards*. Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2017.
- Pinson, J. Matthew (ed.). *Four Views on Eternal Security*. Grand Rapids: Zondervan, 2002.
- Polat, Bayram. *Evanjelik Bir Hareket: Metodist Kilisesi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Rhodes, Ron. *The Complete Guide to Christian Denominations: Understanding the History, Beliefs, and Differences*. Oregon: Harvest House Publishers, 2005.
- Shipley, David Clark. *Methodist Arminianism in the Theology of John Fletcher*. Doktora Tezi, New Haven: Yale University, 1947.

- Slaatte, Howard A. *The Arminian Arm of Theology: The Theologies of John Fletcher, First Methodist Theologian, and His Precursor, James Arminius*. Washington, D.C.: University Press of America, 1977.
- Sproul, R. C. *Bilinmeyen Lütuf (Grace Unknown), Reform Teolojisinin Kalbi*. Çev. Hande Taylan, İstanbul: Kaya Basım, 1999.
- Stanglin, Keith D. *Arminius on the Assurance of Salvation: The Context, Roots, and Shape of the Leiden Debate, 1603-1609*. Leiden & Boston: Brill, 2007.
- Stanglin, Keith D. & Thomas H. McCall. *Jacob Arminius: Theologian of Grace*. New York: Oxford University Press, 2012.
- Stanglin, Keith D. & Mark G. Bilby & Mark H. Mann (ed.). *Reconsidering Arminius, Beyond the Reformed and Wesleyan Divide*. Nashville: Kingswood Books, 2014.
- Sutton, Jerry. "Another Look at James Arminius and the Dutch Reformation". *Midwestern Journal of Theology* 10/2 (2011): 103-134.
- Thuesen, Peter J. *Predestination: The American Career of a Contentious Doctrine*. New York: Oxford University Press, 2009.
- Van Holk, Lambertus Jacobus. "From Arminius to Arminianism in Dutch Theology". *Man's Faith and Freedom: The Theological Influence of Jacobus Arminius*, ed. Gerald O. McCulloh, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2006, 27-45.
- Vickers, Jason E. "Wesley's Theological Emphases". *The Cambridge Companion to John Wesley*, ed. Randy L. Maddox & Jason E. Vickers, New York: Cambridge University Press, 2010, 190-206.